

**ARAŞTIRMA ALANINDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME: AVRUPA BİRLİĞİ CİNSİYET EŞİTLİĞİ STRATEJİLERİ VE
ARAŞTIRMA ÇERÇEVE PROGRAMLARI**

**AN ANALYSIS OF GENDER EQUALITY IN RESEARCH: EU GENDER EQUALITY
STRATEGIES AND RESEARCH FRAMEWORK PROGRAMMES**

Güldan KALEM

Dr., ORCID: 0000-0002-6379-4931, guldankalem@gmail.com.

**Kabul Tarihi /
Accepted: 27 Haziran
2025**

**İletişim /
Correspondence: Güldan
KALEM**

**Benzerlik Oranı/
Plagiasim: %11**

**Makale Türü/Article
Type: Araştırma
Makalesi/ Research
Article**

ÖZET

Bu çalışmada Avrupa Birliği Eşitlik Stratejileri ile Araştırma ve Yenilik Çerçeve Programları örneğinde bilim, araştırma ve yenilik alanında toplumsal cinsiyet eşitliği konusu ele alınmaktadır. Çalışma ile, Avrupa Birliği cinsiyet eşitliği stratejileri ve araştırma ve yenilik çerçeve programlarında araştırma alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi için ortaya konulan öncelik ve eylemlerin analizi aracılığı ile bu alanda gelecek için öngörüler ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma yöntemi olarak belge tarama ve doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular Avrupa Birliği'nin araştırma alanında cinsiyet eşitsizliği ile ilişkili olarak 'liderlik ve karar almada cinsiyet dengesi, kalıpyargılarla mücadele, kadınların bilim ve araştırma alanına katılımının ve kariyer ilerlemesinin önündeki engellerin kaldırılması, araştırma ve yenilik alanında cinsiyet eşitliğinin ve eşit fırsatların teşviki ve cinsiyet boyutunun araştırmanın tüm alanlarına entegrasyonu' önceliklerine yer verdiği bulunmuştur. Bu alanlarda gelişmelerin takibi için ise 'sayısal hedefler koyma, veri toplama ve izleme, cinsiyet eşitliğinin tüm politika ve programlara anakımlaştırılması ve hedefleri fonlarla destekleme' gibi önlemlerin alınması öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Araştırma ve Yenilik, Çerçeve Programlar

JEL Kodları: I24, J16, K38.

ABSTRACT

This paper addresses the issue of gender equality in science, research, and innovation in the context of the European Union Equality Strategies and Research and Innovation Framework Programs. The study aims to provide predictions for the future in this area through the analysis of priorities and actions outlined in the European Union's gender equality strategies and research and innovation framework programs to promote gender equality in the field of research. Document review and analysis methods were used as research methods. The analysis of the documents shows that the European Union priorities in the area of gender inequality in research are 'gender balance in leadership and decision-making, combating stereotypes, removing obstacles to women's participation in science and research and career advancement, promoting gender equality and equal opportunities in research and innovation, and integrating the gender dimension into all areas of research.' To monitor and support developments in these areas, measures such as 'setting targets, collecting and monitoring data, mainstreaming gender equality into all policies and programs, and supporting targets with funds' were envisaged.

Keywords: Gender Equality, Research and Innovation, Framework Programmes

JEL Codes: I24, J16, K38.

1. GİRİŞ

Cinsiyet eşitliği Avrupa Birliği'nin kuruluşundan beri temel anlaşmalar, direktifler ve bağlayıcı olmayan yumuşak politika araçları ile teşvik ettiği Topluluğun temel değerlerinden biridir. 1957 Roma Antlaşmasında 119. maddesinde ücret eşitliği ilkesi ile ilk yansımaları bulan eşitlik ilkesi ardından gelen temel antlaşmalarda da yerini bulmuştur.

Başlangıçta ücret ve sosyal haklar gibi ekonomik alanlarda eşitliğe odaklanan AB politika ve düzenlemeleri ilerleyen dönemlerde siyasi katılım ve temsil, cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi, eğitim, araştırma ve yenilik gibi alanlarda da öncelikli konular arasına girmiştir.

Araştırma ve yenilik alanında cinsiyet eşitliği özellikle son yirmi yılda giderek artan bir şekilde Avrupa Birliği'nin önemle üzerinde durduğu konulardan biri haline gelmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve cinsiyetin anaakımlaştırılması Avrupa'da bilgi, inovasyon ve araştırmacıların serbest dolaşımı hedefi ile 2000 yılında oluşturulan Avrupa Araştırma Alanının (ERA) da öncelikleri arasında yer almaktadır. ERA eylem alanlarından beşincisi (ERA Action 5) Avrupa Araştırma Alanında kapsayıcı cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesini hedeflemektedir.

Avrupa Birliği 2003 yılından beri araştırma ve yenilik alanında cinsiyet eşitliğine ilişkin mevcut durum ve gelişmeleri üç yılda bir yayınlanan **She Figures** raporları takip etmektedir. Bu raporlardan sonuncusu olan ve Şubat 2025 tarihinde yayınlanan 'She Figures 2024: Araştırma ve İnovasyonda Cinsiyet: İstatistikler ve Göstergeler' başlıklı raporda belirli öncelik alanlarında ilerlemeler kaydedilmesine rağmen bazı alanlarda hala gelişime ihtiyaç duyulduğu ortaya konulmuştur. Raporda yer alan kariyer ilerlemesi ve karar verme süreçlerine katılıma ilişkin verilere bakıldığında **AB düzeyinde kadınların akademik kariyer basamaklarında ilerledikçe üst düzey pozisyonlardaki payının azaldığı görülmektedir.** Tüm bilim alanlarında A sınıfındaki (tam profesörlük) kadınların oranı %30 iken Fen Bilimleri ve Mühendislik alanında A sınıfında kadınların oranı %20'dir. Ayrıca **kadınlar araştırma kurumlarında liderlik alanında da ile yetersiz temsil edilmektedir.** AB düzeyinde araştırma kurumlarında kadın lider oranı %26'dır. Rapora göre kadınlar araştırma çıktıları (yayın ve patentler) açısından da erkeklerin gerisindedir. (European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, 2025).

Avrupa Birliği, 1982 yılından bu yana cinsiyet eşitliği alanında eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla eylem programları, eşitlik stratejileri ve programlar aracılığıyla istihdam, ücret, sosyal güvenlik, karar vermeye katılım, cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi ve eğitim alanlarında hedefler belirlerken, yapısal fonlar ve çerçeve programları aracılığı ile de belirlenen hedeflere ulaşılması için finansal destekler sağlamaktadır.

Bu çalışmada Avrupa Birliği Eşitlik Stratejileri ile Araştırma ve Yenilik Çerçeve Programları örneğinde bilim ve araştırma alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi konusu ele alınmaktadır. Çalışma ile, Avrupa Birliği eşitlik stratejileri ve çerçeve programlarının araştırma alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesine yönelik öncelik ve eylemlerinin analizi aracılığı ile bu alanda geleceğe yönelik öngörüler ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. AB cinsiyet eşitliği stratejilerinde araştırma ve yenilik alanında cinsiyet eşitliği için ortaya konulan öncelikler ve hedefler ile öngörülen önlemler nelerdir?
2. Cinsiyet eşitliği AB araştırma ve yenilik çerçeve programlarında ne şekilde ele alınmaktadır?

Bu soruları yanıtlamak amacıyla çalışmada araştırma yöntemi olarak belge tarama ve doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında analiz edilen temel belgeler

AB cinsiyet eşitliği stratejilerine ilişkin Komisyon Bilgilendirmeleri (Communication)¹ ile çerçeve programlara ilişkin Konsey Kararları (Decisions) ve Tüzüklerdir (Regulation). Cinsiyet eşitliği stratejileri ‘**araştırma, bilim, yükseköğretim, eğitim ve yenilik**’ anahtar kelimeleri; çerçeve programları ise ‘**cinsiyet eşitliği, eşitlik, kadın, cinsiyetin ana akımlaştırılması**’ anahtar kelimeleri ile tarandıktan sonra belge içerikleri araştırma soruları ve araştırmada ele alınan konu ile ilişkisi açısından analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen temel belgeler aşağıda sunulmaktadır:

1. Kadınlar ve Erkekler Arasındaki Eşitlik için Bir Yol Haritası 2006-2010 (Komisyondan Konseye, Avrupa Parlamentosu'na, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'ne ve Bölgeler Komitesi'ne Bilgilendirme)
2. Kadınlar ve Erkekler Arasındaki Eşitlik Stratejisi 2010-2015 (Komisyon'dan Avrupa Parlamentosu'na, Konsey'e, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'ne ve Bölgeler Komitesi'ne Bilgilendirme)
3. Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Sözleşme 2016-2019 (Avrupa Komisyonu, Adalet ve Tüketiciler Genel Müdürlüğü, Yayın Ofisi, 2016).
4. Eşitlik Birliği: Cinsiyet Eşitliği Stratejisi 2020-2025 (Komisyon'dan Avrupa Parlamentosu'na, Konsey'e, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'ne ve Bölgeler Komitesi'ne Bilgilendirme)
5. Avrupa Topluluğu'nun Araştırma, Teknolojik Geliştirme ve Gösterim Faaliyetlerine İlişkin Yedinci Çerçeve Programı (2007-13) ile ilgili Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 18 Aralık 2006 tarihli ve 1982/2006/EC sayılı Kararı
6. Avrupa Topluluğu'nun Teknolojik Geliştirme ve Gösterim Faaliyetlerine İlişkin Yedinci Çerçeve Programı'nın uygulanmasına ilişkin özel programla ilgili 19 Aralık 2006 tarihli 2006/973/EC sayılı Konsey Kararı (2007-2013)
7. Avrupa Topluluğu'nun Araştırma, Teknolojik Geliştirme ve Gösterim Faaliyetleri için Yedinci Çerçeve Programı'nın (2007-2013) Uygulanmasına İlişkin ‘İnsanlar’ Özel Programı ile ilgili 19 Aralık 2006 tarih ve 2006/973/EC sayılı Konsey Kararı
8. Avrupa Topluluğu'nun Araştırma, Teknolojik Geliştirme ve Tanıtım Faaliyetleri için Yedinci Çerçeve Programı'nın (2007-2013) Uygulanmasına İlişkin ‘Kapasiteler’ Özel Programı ile ilgili 19 Aralık 2006 tarih ve 2006/974/EC sayılı Konsey Kararı
9. Avrupa Topluluğu'nun Araştırma, Teknolojik Geliştirme ve Tanıtım Faaliyetleri için Yedinci Çerçeve Programı'nın (2007-2013) Uygulanmasına İlişkin "İşbirliği" Özel Programı ile ilgili 19 Aralık 2006 tarih ve 2006/971/EC sayılı Konsey Kararı
10. Araştırma ve Yenilik Çerçeve Programı Ufuk 2020 (2014-2020)'yi Uygulayan Özel Programı Oluşturan 3 Aralık 2013 tarihli Konsey Kararı
11. Araştırma ve Yenilik Çerçeve Programı Ufuk Avrupa'yı Oluşturarak Katılım ve Yaygınlaştırma Kurallarını Belirleyen Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 28 Nisan 2021 tarih ve (AB) 2021/695 sayılı Tüzüğü
12. Ufuk Avrupa 2023-2025 Çalışma Programına İlişkin C(2024) 2371 Sayılı Avrupa Komisyonu Kararı

2. ARAŞTIRMA ALANINDA CİNSİYET EŞİTLİĞİ POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

2.1. Temel Antlaşmalar ve Direktiflerde Cinsiyet Eşitliği

Eşitlik ilkesi Avrupa Topluluklarını kuran Roma Antlaşmasından itibaren temel antlaşmalarda yerini bulmuştur. 1957 Roma Antlaşmasının 119. Maddesi (ücret eşitliği), 1992 Maastricht Antlaşmasının 13. (ayrımcılıkla mücadele) ve 141. Maddeleri (ücret eşitliği), 1997 Amsterdam Antlaşmasının 3. Maddesi (ayrımcılıkla mücadele ve cinsiyet eşitliğinin tüm AB

¹ AB Kavramlarının Türkçe karşılıkları T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Terminoloji Veritabanı'na göre kullanılmıştır. <https://termab.ab.gov.tr/#/index/main>

politikalarına anaakımlaştırılması), Lizbon Antlaşmasının 2. Maddesi (eşitliğin temel AB değeri olduğu), 3. Maddesi (ayrımcılıkla mücadele), 8. Maddesi (anaakımlaştırma), 10. Maddesi (cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadele), 153. Maddesi (iş-yaşam dengesi) ve 157. Maddeleri (eşit ücret ve muamele) cinsiyet eşitliği ile ilişkili maddelerdir. Temel antlaşmalardaki maddelerden anlaşılacağı üzere başlangıçta AB'nin cinsiyet eşitliğine yaklaşımı ekonomik hedefleri ile ilişkili olmuştur. Bu düzenlemeler Üye Devlet arasında kurulacak tek pazarda rekabet dengesinin bozulmasını önlemek amacını taşıyordu. AB düzenlemeleri başlangıçta ekonomik hedeflere odaklanmasına rağmen eşit ücret ilkesi kadınların toplumdaki statüsüne dikkat çekmesi açısından önem taşımaktadır (European Institute for Gender Equality, 2022:5).

Cinsiyet eşitliği temel antlaşmaların yanı sıra ikincil hukuk araçlarından Direktifler aracılığı ile de desteklenmiştir. AB Üye Devletlerine belirli sonuçlara ulaşmaları için hedefler koyan Direktiflerin uygulanmasında üye devletler hedeflere ne şekilde ulaşacakları konusunda özgür bırakılmıştır (European Commission, t.y.). Cinsiyet eşitliği ile ilgili Direktiflerden başlıcaları; kadınlar için eşit ücret ilkesine ilişkin 75/117/EEC sayılı Konsey Direktifi, istihdama erişim, mesleki eğitim ve terfi ve çalışma koşulları açısından eşit muamele ilkesine ilişkin 76/207/EEC sayılı Konsey Direktifi, sosyal güvenlik konularında eşit muamele ilkesinin uygulanmasına ilişkin 79/7/EEC sayılı Konsey Direktifi, mesleki sosyal güvenlik sistemlerinde eşit muamele ilkesine ilişkin 86/378/EEC sayılı Konsey Direktifi, serbest meslek sahibi olarak çalışanlar arasında eşit muamele ilkesinin uygulanması ve serbest meslek sahibi kadınların hamilelik ve annelik dönemlerinde korunmasına ilişkin 86/613/EEC sayılı Konsey Direktifi, hamile ve emziren işçilerin işyerinde güvenlik ve sağlıklarının iyileştirilmesine ilişkin 92/85/EEC sayılı Konsey Direktifi, ebeveyn iznine ilişkin 96/34/EC sayılı Konsey Direktifi, Cinsiyete dayalı ayrımcılıkta ispat yükümlülüğüne ilişkin 97/80/EC sayılı Konsey Direktifi,, ırk veya etnik kökene bakılmaksızın eşit muamele ilkesine ilişkin 2000/43/EC sayılı Konsey Direktifi, istihdam ve meslekte eşit muameleye ilişkin 2000/78/EC sayılı Konsey Direktifi, mal ve hizmetlere erişim ve tedarikte eşit muameleye ilişkin 2004/113/EC sayılı Konsey Direktifi, istihdam ve meslek konularında eşit fırsat ve eşit muameleye ilişkin 2006/54/EC sayılı Konsey Direktifi, ebeveynler ve bakım sorumluluğu olanların iş-yaşam dengesine ilişkin 2019/115 sayılı AB Direktifi, halka açık şirketlerin yönetiminde cinsiyet dengesine ilişkin 2022/2381 sayılı AB Direktifi, eşit işe eşit ücret konusunda ücret şeffaflığına ilişkin 2023/97 sayılı AB Direktifidir (European Parliament, t.y.).

Temel Antlaşmalar ve Direktiflerde ele alınan cinsiyet eşitliği konuları başlangıçta ücret, istihdam, eşit muamele gibi konulara odaklanırken ilerleyen yıllarda iş-yaşam dengesi ve liderlik pozisyonlarında cinsiyet dengesi gibi konuların da ele alındığı görülmektedir. AB cinsiyet eşitliği politikaları DAPHNE, ESF, CERV ve Çerçeve Programlar gibi finansal araçlar ile de desteklenmiştir.

Araştırma ve yenilik alanında cinsiyet eşitliği konusu üye devletlere yol gösterici rehber niteliğindeki 'yumuşak politika araçları' olarak nitelendirilen cinsiyet eşitliği stratejilerinde ve Komisyon Bilgilendirmelerinde ele alınmıştır. Aşağıdaki bölümde Avrupa Birliği'nde araştırma alanında cinsiyet eşitliğine ilişkin gelişmelerin kısa bir özeti sunulmaktadır.

2.2. Araştırma Alanında Cinsiyet Eşitliği

Avrupa Birliği'nde araştırma alanında cinsiyet eşitliğine ilişkin tarihsel gelişim 1984 tarihli 'AB Eşit Fırsatlar Eylem Programı'ndan başlatılabilir. Bu eylem programı ile araştırma alanında cinsiyet eşitliğinin temelleri atılmıştır. Eylem programında özellikle kadınların yeterince temsil edilmediği sektör ve mesleklerde işe alımlarının teşviki ve yeni bilgi teknolojilerinin kullanıldığı alanlarda eşit fırsatların teşvik edilmesi öngörülmüştür (Council of the European Communities, 1984). Ardından 1991 yılında yayımlanan Avrupa Teknoloji Değerlendirme Ağı (ETAN) raporu kadınların bilim ve araştırma alanında yeterince temsil edilmediğini ortaya koyarak bu alanda yapılması gerekenlere ilişkin tavsiyeler sunmuştur (European Commission, CORDIS, t.y.)

Kadınların ve erkeklerin karar alma süreçlerine dengeli katılımına ilişkin Konsey Tavsiyesi (02.12.1996), ardından Komisyon'un 'Kadınlar ve Bilim: Avrupa Araştırmalarını Zenginleştirmek İçin Kadınları Harekete Geçirmek' adlı Bilgilendirmesi (19.02.1999) ve Avrupa Parlamentosu'nun eşit fırsatların Topluluk politikalarına entegre edilmesi ile ilgili kararı (09.03.1999) bu alandaki temel gelişmeler arasındadır. Avrupa Konseyinin 20 Mayıs 1999 tarihli 'Kadınlar ve Bilim' başlıklı İlke Kararında bilimsel ve teknik araştırma alanlarında kadınların yeterince temsil edilmediği belirtilmiş ve bu durum ulusal ve Avrupa düzeyinde 'ortak bir sorun' olarak tanımlanmıştır (Council of the European Union, 1999:2).

Araştırma alanında cinsiyet eşitliği ile ilişkili bir diğer önemli gelişme 1999 yılında Avrupa Komisyonu tarafından oluşturulan Helsinki Kadın ve Bilim Grubudur. Grupta o dönemde AB üyesi olan 15 ülke ve beşinci çerçeve programına dahil olan 15 ülke temsil edilmiştir. Kadınların bilimsel araştırmalara katılımını teşvik etmek amacıyla kurulan Helsinki Kadın ve Bilim Grubu Mart 2002'de Avrupa'da kadınlar ve bilim ile ilgili ulusal politikalar raporunu yayınlamıştır. Raporda, gelecek için öncelik ve öneriler olarak; çalışma grubu üyelerinin ulusötesi düzeyde ortak çalışmalar yapmasının desteklenmesine devam edilmesi; cinsiyet çalışmalarına destek verilmesi, bilimde ve bilimsel kariyerde cinsiyet eşitliği için eşit muamelenin yanısıra olumlu eylem ve anaakımlaştırma önlemlerinin alınması önerileri getirilmiştir. Ayrıca, cinsiyet eşitliğinin 6. çerçeve programına anaakımlaştırılması ve cinsiyet boyutunun araştırma içeriğine entegre edilmesi tavsiye edilmiştir (European Commission, Directorate-General for Research and Innovation & Rees, 2002: 5).

Araştırma alanında cinsiyet eşitliğinin sağlanması, Avrupa çapında bilimsel bilginin, araştırmacıların ve inovasyonun serbest dolaşımını destekleyen tek bir araştırma ve inovasyon pazarı oluşturma hedefiyle 2000 yılında oluşturulan Avrupa Araştırma Alanı (ERA)'nda ele alınan eylem alanları arasındadır.

Araştırma alanında cinsiyet eşitliği ile ilgili önemli bir dönüm noktası da 2003 yılından itibaren üç yılda bir yayınlanmaya başlayan ve araştırma alanında kadınların temsiline ilişkin istatistiki veriler sunan She Figures raporlarıdır.

2021 yılında Slovenya Avrupa Konseyi Başkanlığı döneminde hazırlanan 'Araştırma ve Yenilikte Cinsiyet Eşitliği Ljubljana Bildirgesi' cinsiyetin araştırma alanında yatay bir öncelik alanı olarak anaakımlaştırılması gereğini vurgulayarak araştırma alanında cinsiyet eşitliği için altı öncelik alanı belirlemiştir. Bildirgeyi Komisyon, AB Üye Devletleri, katılım sürecindeki ülkeler ve üçüncü ülkeler olmak üzere toplam 37 taraf onaylamıştır. Türkiye de Bildirge ilkelerine genel desteğini ifade etmiştir (Republic of Slovenia, 2021).

Yukarıda kısaca özetlenen temel gelişmelerin yanı sıra bilim ve araştırma alanında cinsiyet eşitliği AB cinsiyet eşitliği stratejileri ve AB çerçeve programları kapsamında ele alınan konulardan biri olmuştur. Cinsiyet eşitliği konusunda yapısal değişimi desteklemek amacıyla Cinsiyet Eşitliği Planları araştırma kurumlarında 2022 yılından itibaren Ufuk Avrupa çerçeve programı ile birlikte fonlardan yararlanabilmek için zorunlu kriter haline gelmiştir.

2.3. AB Cinsiyet Eşitliği Stratejileri

Avrupa Birliği'nin cinsiyet eşitliğine ilişkin kapsamlı ilk çerçeve stratejisi 2001-2005 yıllarını kapsayan ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılarak tüm Topluluk faaliyetlerinde cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını hedefleyen 'Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Topluluk Çerçeve Stratejisi'dir. Ardından gelen 2006-2010 yıllarını kapsayan 'Kadın-Erkek Eşitliğine İlişkin Yol Haritası', 2010-2015 dönemini kapsayan 'Kadın Erkek Eşitliği Stratejisi' 2016-2019 yıllarını kapsayan 'Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Sözleşme' gelmiştir. Son olarak 2020-2025 yıllarını kapsayan 'Eşitlik Birliği: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi' yayımlanmıştır.

Araştırma kapsamında Avrupa Birliği'nin son yirmi yılda uygulamaya koyduğu cinsiyet eşitliği stratejileri bilim ve araştırma alanında cinsiyet eşitliği ile ilişkili öncelik ve eylemler açısından analiz edilmiştir. Bu araştırma çerçevesinde analiz edilen stratejiler aşağıda Tablo 1'de sunulmaktadır:

Tablo 1: Araştırma Kapsamında İncelenen AB Cinsiyet Eşitliği Stratejileri

Dönem	Strateji Adı (Türkçe)	Strateji Adı (İngilizce)
2006-2010	Kadın-Erkek Eşitliğine İlişkin Yol Haritası	Roadmap for Equality Between Women and Men
2010-2015	Kadın Erkek Eşitliği Stratejisi	Strategy for Equality Between Women and Men
2016-2019	Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Sözleşme	Strategic Engagement for Gender Equality
2020-2025	Eşitlik Birliği: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi	A Union of Equality: Gender Equality Strategy

Araştırma kapsamında yukarıdaki tabloda belirtilen cinsiyet eşitliği stratejileri ‘**araştırma, bilim, yükseköğretim, eğitim ve yenilik**’ anahtar kelimeleri ile taranarak içerikleri araştırma soruları ile ilişkili olarak analiz edilmiştir. Aşağıdaki bölümlerde araştırma kapsamında incelenen AB cinsiyet eşitliği stratejilerinin analizine ilişkin ayrıntılar sunulmaktadır.

2.3.1. Kadın-Erkek Eşitliğine İlişkin Yol Haritası (2006-2010)

Kadın-Erkek Eşitliğine İlişkin Yol Haritasında AB’nin cinsiyet eşitliği konusunda 2006-2010 yılları arasındaki altı öncelikli alandaki eylemleri açıklanmaktadır. Bu öncelikler; ekonomik bağımsızlıkta eşitlik, iş ve aile yaşamı dengesi, cinsiyete dayalı şiddetin ve cinsiyet kalıpyargılarının ortadan kaldırılması, AB dış ve kalkınma politikalarında cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesidir (European Commission, 2006).

Yol Haritasında ele alınan öncelik alanları ve bunlarla ilişkili eylemler incelendiğinde ‘Karar Alma Süreçlerine Eşit Katılım’ başlıklı üçüncü öncelik altında ‘3.3. Bilim ve teknolojiye kadınlar’ başlığı altında **kadınların bilim ve teknolojiye katılımının teşvik edilmesi gerektiği** vurgulandığı görülmektedir. Bunun bilimsel araştırmalarda yenilikçilik, kalite ve rekabet gücünü arttıracakları vurgulanarak “Kamu sektörü araştırmalarında lider pozisyonlarda %25 kadın hedefine ulaşmak için politikalar uygulanması ve bu alandaki ilerlemenin izlenmesi”si gerektiği belirtilmiştir (s.6). Bu öncelik alanında temel eylemler başlığı altında Komisyonun özellikle AB araştırma politikaları, 7. Çerçeve Programı ve cinsiyet eylem planları alanlarında cinsiyetin anaakımlaştırılmasını izleyip teşvik edeceği belirtilmiştir. Ayrıca kadınların Avrupa Araştırma Konseyinde temsilinin izleneceği, kadınların bilimsel ve teknolojik kariyerlere katılımının teşvik edileceği ve Bilgi ve İletişim Teknolojileri alanında cinsiyet eşitliği konusunda iyi uygulama örnekleri rehberi oluşturulacağı belirtilmiştir. Kadın-Erkek Eşitliğine İlişkin Yol Haritasında ayrıca Komisyonun eğitimde cinsiyete dayalı kalıpyargılar ile mücadele etmek amacıyla özellikle Yaşam Boyu Öğrenme Programı gibi AB programlarında bilgi iletişim teknolojileri alanında cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılacağı belirtilmiştir.

Bu stratejik plan kapsamında ayrıca 2007 yılı itibari ile Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü’nün kurulması öngörülmüştür. Yol Haritasında belirlenen eylem alanlarındaki gelişmelerin izlenmesi amacıyla kullanılacak göstergeler bölümünde bilim ve teknolojiye kadınlar başlığı altında aşağıdaki alanlarda izleme için veri toplanması öngörülmüştür (s.16):

- Akademik kariyer kademelerinde kadınlar ve erkekler
- Cinsiyete göre tam profesör (A sınıfı) dağılımı
- Kamu sektörü araştırmalarında lider pozisyonlardaki kadın oranı

Yol Haritasının 2 numaralı ekinde cinsiyet eşitliğinin teşviki ile ilgili hali hazırda Komisyon düzeyinde mevcut olan yapıların tanıtıldığı bölümde 1999 yılında kurulmuş olan Helsinki Kadın ve Bilim Grubuna da yer verilmiştir (s.19).

2.3.2. Kadın Erkek Eşitliği Stratejisi (2010-2015)

AB Kadın Erkek Eşitliği Stratejisi beş öncelik alanında gerçekleştirilecek eylemleri ortaya koymaktadır. Stratejide ele alınan temel öncelik alanları; ekonomik bağımsızlık alanında eşitlik, çalışma ve ücret alanında eşitlik, karar alma alanında eşitlik, cinsiyete dayalı şiddete son verme ve AB dış eylemlerinde eşitlik (European Commission, 2010).

Strateji ‘karar almada eşitlik’ önceliği altında önceki stratejide konulan hedefe referansta bulunarak “2005 yılında belirlenen kamu araştırma sektöründeki lider pozisyonların %25’inin kadınlar tarafından doldurulması hedefine ulaşmasına rağmen AB üniversitelerindeki tam profesörlerin yalnızca %19’unun kadın olduğu belirtilerek bu alanda hedeften hala çok uzakta” kalındığı vurgulanmıştır. Komisyon tarafından araştırma alanında karar alma pozisyonlarında %25 kadın oranı hedefine ulaşıp ulaşılmadığının izlenmesi öngörülmüştür (s.7).

Stratejide ayrıca katı toplumsal cinsiyet rollerinin eğitim, kariyer seçimi ve istihdam da dahil olmak üzere birçok alanda kadınların potansiyellerini gerçekleştirmelerine engel olduğu vurgulanarak cinsiyet eşitliğinin erkeklerin de aktif katılımı gerektirdiğinin altı çizilmiştir (s.10).

Stratejide öngörülen hedef ve eylemlerin yapısal fonlar ve 7. Araştırma Çerçeve Programı gibi AB fon programları aracılığı ile desteklenerek toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvikinin sağlanacağı vurgulanmıştır (s.5). Ayrıca gelecek dönemdeki programların tasarımına cinsiyet perspektifinin dahil edilmesi için kadınların ve erkeklerin durumunun değerlendirilmesine dayalı olarak gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir (s.12).

2.3.3. Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Sözleşme (2016-2019)

Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Sözleşme önceki AB cinsiyet eşitliği stratejilerinden farklı olarak Komisyon tarafından resmi bir Bilgilendirme olarak yayımlanmamıştır. 2010-2015 yıllarını kapsayan bir önceki cinsiyet eşitliği stratejisinin ele alındığı ‘Kadın-erkek eşitliği stratejisinin güçlü ve zayıf yönlerinin değerlendirilmesi’ başlıklı Komisyon raporunda 2010 yılında oluşturulan stratejik yaklaşımın güçlendirilmesinin gerekliliğini vurgulanmıştır. Ancak Komisyonun 2016 yılı çalışma programında 2015 yılı sonrası için yeni cinsiyet eşitliği stratejisine yer verilmemiştir. Ardından Komisyon 3 Aralık 2015 tarihinde ‘Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Sözleşme (2016-2019)’ başlıklı bir çalışma raporunu yayımlamıştır. Komisyon tarafından resmi bir Bilgilendirme olarak yayımlanmadığı ve sadece dört yıllık dönemi kapsadığı için Avrupa Parlamentosu tarafından kınanan ‘Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Sözleşme (2016-2019)’ herhangi bir bağlayıcılığı olmayan teknik bir politika rehberi olarak bir sonraki cinsiyet eşitliği sözleşmesine kadar gündemde kalmıştır (European Parliament, 2016).

Bu araştırma kapsamında incelenen ‘Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Sözleşme (2016-2019)’ başlıklı Komisyon personel çalışma raporuna ilişkin bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Sözleşme beş temel eylem alanını kapsamaktadır. Bu alanlar bir önceki cinsiyet eşitliği stratejisine benzer şekilde “kadınların iş gücü piyasasına katılımını ve kadınlarla erkeklerin eşit ekonomik bağımsızlığını artırmak; cinsiyete dayalı ücret, kazanç ve emeklilik farklarını azaltmak ve böylece kadın yoksulluğu ile mücadele etmek; karar alma süreçlerinde kadınlar ve erkekler arasında eşitliği teşvik etmek; cinsiyete dayalı şiddetle mücadele etmek ve mağdurları korumak ve desteklemek; ve dünyada cinsiyet eşitliğini ve kadın haklarını teşvik etmek”tir (European Commission, 2015:9).

Çalışma raporunun giriş bölümünde bir önceki strateji döneminde çeşitli öncelik alanlarında gerçekleştirilen gelişmelerden söz edildikten sonra 2015 yılı itibarı ile cinsiyet eşitliği alanındaki yetersizlikler ve zorluklar ortaya konulmuştur. Bahsi geçen yetersizlikler

arasında; kadınların eğitimde fen bilimleri, bilişim, mühendislik gibi alanlarda ve bu alanlarla ilişkili mesleklerde yetersiz temsili; kadınların erkeklere oranla hala daha düşük ücret ve gelir sahibi olması; cinsiyete dayalı şiddetin ve negatif cinsel kalıpyargıların yaygınlığı ve küresel çapta kadınların eğitim, istihdam, sosyal koruma ve karar alma süreçlerine katılım gibi temel haklardan yararlanamamaları yer almaktadır (s. 7-8).

Stratejide bilim ve araştırma alanında eşitlik ile ilişkili olarak “3.2. Kadınların işgücü piyasasına katılımını artırmak ve kadınlar ile erkeklerin eşit ekonomik bağımsızlığını sağlamak” hedefi ile ilişkili temel eylemler arasında “Cinsiyet eşitliğinin önündeki engellerin kaldırılması için araştırma kuruluşlarında kurumsal değişimin teşvik edilmesi ve tüm araştırma kuruluşlarının toplumsal cinsiyet eşitliği planlarını uygulamaya koymalarını sağlamak” yer almaktadır (s. 11).

“3.3. Karar alma süreçlerinde eşitliğin teşvik edilmesi” hedefi ile ilişkili eylemler arasında araştırma kuruluşlarında karar alma pozisyonlarında erkeklerin aşırı temsiline önüne geçmek amacıyla temel eylem alanları arasında “Üye Devletlere, araştırma alanındaki karar alma pozisyonları için niceliksel hedeflerin uygulanması konusunda ortak bir yaklaşım için rehberlik sağlama” eylemine yer verilmiştir (s.14).

Stratejinin ekinde stratejideki hedef ve amaçlara ulaşılmasına katkıda bulunan 2014-2020 AB finansman programları arasında yer alan Ufuk 2020 AB çerçeve programı kapsamında araştırma alanında cinsiyet eşitliğinin üç şekilde teşvik edildiği belirtilmiştir. Bunlardan ilki programla ilişkili danışma kurullarında %50 ve değerlendirme panellerinde %40 cinsiyet dengesinin sağlanması ve buna ilişkin verilerin izleme raporlarında yayınlanması; ikincisi hibe programının yararlanıcılarının proje araştırma ekiplerinde cinsiyet dengesi ve fırsat eşitliği hedefini teşvik etmeleri ve son olarak cinsiyet boyutunun araştırma içeriğine dahil edilmesidir. Ufuk 2020 çerçeve programının ‘toplumla ve toplum için bilim’ 2014-2017 çalışma programı kapsamında “Araştırma sistemi ve araştırma örgütlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalığın artırılması ve uygulamaya geçirilmesine yönelik projelere yaklaşık 43 milyon avruluk bir bütçe ayrılacağı” belirtilmiştir (s.39).

2.3.4. Eşitlik Birliği: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi (2020-2025)

Avrupa Birliği’nin 2020 - 2025 dönemini kapsayan toplumsal cinsiyet eşitliği stratejisi cinsiyete dayalı şiddet ve kalıpyargılarla mücadele, ekonomik alanda cinsiyet eşitliğinin sağlanması, liderlik alanında eşitlik, cinsiyetin ve kesişimsellik bakış açısının AB politikalarına anaakımlaştırılması, cinsiyet eşitliğini destekleyen eylemlerin finanse edilmesi ve cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesinin küresel çapta ele alınması hedefleri üzerine odaklanmaktadır (European Commission, 2020).

Stratejide Avrupa’da erkeklere oranla daha fazla kadının üniversite mezunu olmasına rağmen yüksek ücretli işlerde kadınların temsiline yetersiz olduğu belirtilmiştir. Daha fazla kadının düşük ücretli sektörlerde ve düşük pozisyonlarda çalıştığı ve cinsiyete dayalı kalıpyargıların ve sosyal normların bu ayırmda rol oynadığı vurgulanmıştır. Bu eşitsizliklerle mücadelede dijital dönüşümün öneminin vurgulandığı stratejide kadınların ve kızların dijital okuryazarlıkta erkeklere oranla daha başarılı olmasına rağmen AB’de bilgi iletişim teknolojileri eğitiminde ve kariyerlerinde kadınların oranının yalnızca %17 olduğu ve STEM mezunlarının sadece %36’sının kadın olduğu belirtilmiştir. Bu alandaki eşitsizliklerle mücadeleye ilişkin eylemlerin Komisyon Dijital Eğitim Eylem Planında yer alacağı belirtilmiştir. Ayrıca ‘Dijitalde Kadınlar’ başlıklı Bakanlar taahhüt beyanının uygulanmasında bu alandaki gelişmelerin izleneceği vurgulanmıştır. Stratejide ayrıca kadınların karar alma ve siyasi katılımında cinsiyet dengesinin sağlanmasına vurgu yapılmıştır (s.10).

Stratejide bir sonraki çerçeve programı olan Ufuk Avrupa Programı ile yapay zeka alanında cinsiyet önyargılarının ele alınacağı ve sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda cinsiyet kalıpyargıları ile mücadele konusunda çözümler sunarak tarafsız ve kanıta dayalı politikaların oluşturulmasını destekleyeceği belirtilmiştir (s.6) Ayrıca stratejide Komisyonun araştırma ve yenilik alanında cinsiyet eşitliğini güçlendirmek amacıyla Ufuk Avrupa

programına yeni düzenlemeler getireceği de belirtilmiştir. Bu düzenlemeler arasında hibe başvurularında cinsiyet eşitliği planı şartı getirilmesi ve kadınlar tarafından geliştirilen teknoloji start-uplarının desteklenmesi girişimi ile kadın ve kesışimsellik araştırmalarına fon ayrılması yer almaktadır (s.17).

3. AB ÇERÇEVE PROGRAMLARINDA CİNSİYET EŞİTLİĞİ

İlki 1984 yılında başlayan Avrupa Birliği araştırma ve yenilik çerçeve programları (ÇP) Birliğin araştırma, bilim ve teknoloji politikalarının uyumlaştırılması amacıyla oluşturulmuştur. Bu programlar, AB'nin ekonomi, tarım, çevre, sağlık ve bilişim gibi birçok politika alanını desteklemenin yanısıra Avrupa'nın araştırma kapasitesi ile teknolojik gelişimini teşvik etmeyi de amaçlamaktadır. Çerçeve programlar, AB üye ve aday ülkeleri ile programa dahil olan diğer ülkeler arasında AB politikaları ile ilişkili çeşitli alanlarda iş birliğine de imkân vermektedir. Çerçeve programlar Avrupa Birliği'nin araştırma ve yenilik politikalarının ayrılmaz bir parçasıdır ve AB'nin bu alandaki politika önceliklerine finansal destek sağlar.

Bu çalışma kapsamında aşağıda Tablo 2'de listelenen AB araştırma ve yenilik çerçeve programları cinsiyet eşitliği ile ilişkili öncelik, hedef ve içerikleri açısından analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen çerçeve programlara ilişkin Konsey Kararları '**cinsiyet eşitliği, eşitlik, kadın, cinsiyetin ana akımlaştırılması**' anahtar kelimeleri ile tarandıktan bulunan içerikler araştırma soruları ile ilişkili olarak analiz edilmiştir.

Tablo 2: Araştırma Kapsamında İncelenen AB Çerçeve Programları

Dönem	Program Adı (Türkçe)	Program Adı (İngilizce)
2007-2013	7. Çerçeve Programı	Seventh Framework Programme
2014-2020	Ufuk 2020 (8. Çerçeve Programı)	Horizon 2020
2021-2027	Ufuk Avrupa (9. Çerçeve Programı)	Horizon Europe

Aşağıdaki bölümlerde, bu araştırma kapsamında incelenen AB cinsiyet eşitliği stratejileri ile aynı dönemde uygulanan AB araştırma ve yenilik çerçeve programları yani 7. Çerçeve Programı, Ufuk 2020 Programı ve Ufuk Avrupa Programı bilim ve araştırma alanında cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ile ilişkili hedef ve öncelikler açısından analiz edilmektedir.

3.1. Yedinci Çerçeve Programı (2007-2013)

AB'nin yedinci araştırma ve yenilik programı dört özel alt programdan oluşmuştur. Bu programlar; İşbirliği, Fikirler, Kapasiteler ve Marie-Curie Araştırma ve Burs Programlarıdır. Bu dört alt programın yanısıra 7. ÇP'da ayrıca Ortak Araştırma Merkezi (JRC) ve nükleer olmayan araştırmalara destek veren EURATOM Programı da yer almıştır. Toplam bütçesi 50 milyar Avro olan 7. ÇP'na ilişkin Avrupa Parlamentosu ve Konseyi kararında "toplumsal cinsiyet eşitliği ve cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılmasının araştırmanın tüm alanlarına entegre edileceği" belirtilmiştir (European Parliament & Council of the European Union, 2006:8). Kararda 7. ÇP kapsamında daha fazla sayıda kadının bilim ve araştırma alanına katılımını sağlamak amacıyla kadınların bu alandaki katkılarının aktif olarak teşvik edileceği belirtilmiştir. Özellikle Marie-Curie Araştırma ve Burs Programından daha fazla kadın araştırmacının yararlanabilmesi için eşit fırsatların teşviki ve iş-yaşam dengesine yönelik önlemler ile kadınların ara verdikten sonra araştırma kariyerlerine devam etmelerini kolaylaştırıcı önlemlerle destekleneceği ifade edilmiştir (s.29).

7. Çerçeve Programının 'İnsanlar' özel programının temel hedefleri arasında "Kadınların araştırma ve teknolojik gelişmeye katılımını teşvik etme"ye yer verilmiştir (EUR-

Lex, People, t.y.). ‘Kapasiteler’ özel programında ‘Toplumda Bilim’ başlığı altında kadınların bilimsel kariyerlerinde ilerlemelerinin desteklenmesinin hayati öneme sahip olduğu vurgulanarak kadınların ve gençlerin araştırma alanındaki yerlerinin güçlendirileceği ve bilimsel araştırmalarda toplumsal cinsiyet boyutunun ve kadının rolünün destekleneceği vurgulanmıştır (EUR-Lex, Capacities, t.y.). ‘İşbirliği’ özel programında ise tüm alt temalarda AB Temel Haklar Şartı’nda belirtilen temel etik ilkelerin yanısıra toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesine saygı gösterileceği vurgulanmıştır (EUR-Lex, Cooperation, t.y.).

3.2. Ufuk 2020 (2014-2020)

Avrupa Birliği 8. Çerçeve Programından itibaren programlara özel isimler vermeye başlamıştır. Ufuk 2020 ismiyle anılan 8. Çerçeve Programı 2014-2020 yılları arasında toplam 74,8 milyar Avro bütçe ile uygulanmıştır. Program ‘Bilimsel Mükemmeliyet’, ‘Endüstriyel Liderlik’ ve ‘Toplumsal Sorunlar’ başlıklarında üç temel öncelik altında çeşitli alt bileşenlerden oluşmuştur. Ayrıca, Avrupa Yenilik Konseyi (EIC), Avrupa Ortak Araştırma Merkezleri (JRC) ve nükleer olmayan araştırmalara destek veren EURATOM da programda yer almıştır. Programda ‘Mükemmeliyetin Yaygınlaştırılması’ ve ‘Toplum ile ve Toplum İçin Bilim’ başlıklı alt programlar ile de programın genel hedef ve üç temel önceliğinin desteklenmesi öngörülmüştür.

Ufuk 2020 Programının oluşturulmasına ilişkin Konsey kararında cinsiyet eşitliği, özel bir başlık altında tamamlayıcı ve kesişimsel konular ve destek önlemleri kapsamında ele alınmıştır. Bu başlık altında “Bilim ve inovasyonda cinsiyet eşitliğini teşvik etmek Birliğin bir taahhüdüdür. Ufuk 2020’de, kadınlar ve erkekler arasındaki dengesizlikleri düzeltmek ve araştırma ve inovasyon programlama ve içeriğine bir cinsiyet boyutu entegre etmek için cinsiyet, kesişen bir konu olarak ele alınacaktır.” ifadesine yer verilmiştir (Council of the European Union, 2013: 976).

Programda, Marie Skłodowska-Curie eylemleri kapsamında cinsiyet eşitliği ile ilişkili göstergelerin geliştirilmesi ve analizinin desteklenmesi aracılığı ile bu alandaki eksiklik ve engellerin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, bu eylemin herkese açık olmasını sağlamak amacıyla hibelere erişim ile ilgili sorunların üstesinden gelmek amacıyla; cinsiyete ilişkin hedefler konularak kadın ve erkek araştırmacılara eşit fırsatlar sağlanacağı belirtilmiştir. Marie Skłodowska-Curie eylemleri kapsamında araştırmacıların iş-yaşam dengesi ve ailevi durumları dikkate alınarak kariyer ilerlemelerinin kolaylaştırılacağı ifade edilmiştir (s. 985). Programda özellikle ‘Toplum ile ve Toplum İçin Bilim’ başlıklı alt eylem kapsamında faaliyetlerin odak noktasının araştırma kurumlarının yapısında ve araştırma içeriği ve tasarımı eşitliğe yönelik yapısal değişimin desteklenmesi yoluyla cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi olacağı vurgulanmıştır (s.1031).

Ufuk 2020 programının uygulanmasının birçok alana ilişkin göstergelerin takibinin yanısıra özellikle cinsiyet eşitliği açısından izleneceği belirtilmiştir (s.1039).

3.3. Ufuk Avrupa (2021-2027)

2021 yılında başlayan ve 2027 yılına kadar devam edecek olan Ufuk Avrupa Programı 95,5 milyar Avro bütçesi ile Avrupa Birliği’nin bugüne kadarki en büyük bütçeli araştırma çerçeve programıdır. Program; iklim değişikliği ile mücadeleye, BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin gerçekleştirilmesine ve AB’nin küresel rekabet gücü ve büyümesine katkıda bulunmaktadır. Program, önceki programda olduğu gibi üç temel sütun altında toplanmış alt eylemlerden oluşmaktadır. I. sütun ‘Bilimsel Mükemmeliyet’, II. sütun ‘Küresel Sorunlar ve Endüstriyel Rekabet’ ve III. sütun ‘Yenilikçi Avrupa’ başlığını taşımaktadır. Ayrıca ‘Katılımın Yaygınlaştırılması ve ERA’nın Güçlendirilmesi’ başlıklı yatay eylem alanı da mevcuttur.

Bilim, araştırma ve yenilik alanında cinsiyet eşitliği ile bağlantılı içeriği açısından Ufuk Avrupa Programına ilişkin Avrupa Parlamentosu ve Konseyin 2021/695 sayılı Tüzüğü

incelendiğinde tüzüğün çeşitli bölümlerinde cinsiyet eşitliğine referans verildiği görülmektedir. Ufuk Avrupa Programı kapsamında gerçekleştirilecek tüm faaliyetlerin cinsiyete dayalı önyargıların ve eşitsizliklerin giderilmesinin hedeflenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca iş-yaşam dengesini güçlendirerek araştırma ve inovasyonda kadınlar ile erkekler arasında cinsiyet eşitliğinin ve ücret eşitliği ilkesinin teşviki öngörülmüştür. Bununla birlikte araştırmanın her aşamasında, araştırma ve inovasyon içeriğine toplumsal cinsiyet boyutunun entegre edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Program kapsamındaki faaliyetlerde “yaş, engellilik, ırk ve etnik köken, din ve inanç ve cinsel yönelim açısından eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve eşitlik ve çeşitliliğin teşvik edilmesi hedeflenmelidir” ifadesine yer verilmiştir (European Parliament & Council of the European Union, 2021:8, Madde 53).

Ufuk Avrupa programı aracılığı ile herkes için eşit fırsatların teşviki ve araştırma ve inovasyon içeriğine cinsiyet boyutunun entegrasyonu aracılığı ile cinsiyetin anaakımlaştırılmasının sağlanacağı belirtilmiştir. Programda araştırma alanında cinsiyet dengesizliğinin nedenlerinin ele alınacağı da vurgulanmıştır. Ayrıca, programın değerlendirme paneli ve uzman grubu gibi danışma yapılarında cinsiyet dengesine özen gösterileceği belirtilmiştir (s.21).

Program kapsamındaki projelerin değerlendirme süreçlerinde eşitlik durumunda cinsiyet dengesinin gözetileceği belirtilmiştir. Komisyonun program dış uzmanlarının belirlenmesinde de cinsiyet dengesini gözeterek şekilde gerekli önlemleri alacağı vurgulanmıştır. Bunlara ek olarak programın izleme ve raporlama sürecinde fonlanan projelere katılımda cinsiyet boyutunun takibinin yapılması, bunun için oluşturulacak veri tabanının fonlanan projelerde, değerlendirme ve danışma kurullarında cinsiyete göre katılıma ilişkin bilgilere yer verilmesi öngörülmüştür (s.34-47).

Ufuk Avrupa Çalışma Programında da cinsiyet eşitliğinin programın çapraz öncelikleri arasında yer aldığı ve programın tüm bölümlerini ilgilendirdiği vurgulanmıştır. Cinsiyet boyutunun araştırma ve inovasyon içeriğine entegrasyonunun cinsiyet analizine gerek olmadığı özellikle belirtilmedikçe zorunlu olduğu belirtilmiştir. Ufuk Avrupa Programı kapsamında ayrıca başvuru sahibi kuruluşlar için ‘Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Planı’na (Gender Equality Plan) sahip olma zorunluluğu getirilerek cinsiyet eşitliği kurumsal değişim aracılığı ile teşvik edilmektedir (European Commission, 2024:17).

4. ARAŞTIRMA ALANINDA CİNSİYET EŞİTLİĞİNE İLİŞKİN TEMEL BULGULAR

Yukarıdaki bölümlerde araştırma alanında cinsiyet eşitliği ile ilişkili içerikleri açısından ele alınan AB cinsiyet eşitliği stratejilerinde öne çıkan öncelikler, hedefler ve önlemler aşağıda Tablo 3’te özet olarak sunulmaktadır. İncelenen stratejilerin tümünde kadınların liderlik ve karar alma alanına katılımının ve temsilinin artırılmasına vurgu yapılmıştır. Öne çıkan diğer bir nokta ise eşitlik ve kadınların katılımı konusunda sayısal hedefler konulması ve bunun veri toplama ve izleme yoluyla takibinin yapılacağını vurgulanmasıdır. Kadınların araştırma alanına katılımının önündeki engellerin ortadan kaldırılması ve kalıpyargılar ile mücadele de üzerinde durulan öncelikler arasındadır.

2016-2019 yılları arasını kapsayan ‘Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Sözleşme’ ile 2020-2025 yıllarını kapsayan ‘Eşitlik Birliği: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi’nde özellikle cinsiyet eşitliği planlarının uygulanması aracılığı ile kurumsal değişimin teşviki öne çıkmaktadır. Cinsiyet eşitliğinin tüm AB politika ve programlarına anaakımlaştırılmasına da stratejilerde vurgu yapılmıştır.

Tablo 3: AB Cinsiyet Eşitliği Stratejilerinde Araştırma Alanında Cinsiyet Eşitliği

Strateji Adı	Araştırma Alanında Cinsiyet Eşitliği ile İlgili Öncelikler/Hedefler ve Önlemler
Kadın-Erkek Eşitliğine İlişkin Yol Haritası (2006-2010)	Öncelikler/Hedefler: · Liderlik alanında temsil · Kalıpyargılarla mücadele · Kariyer ilerlemesi Önlemler: · Katılımın teşviki · Oransal/yüzdelik hedef koyma · Anaakımlaştırma · Veri toplama ve izleme
Kadın Erkek Eşitliği Stratejisi (2010-2015)	Öncelikler/Hedefler: · Karar alma pozisyonlarına katılım Önlemler: · Oransal/yüzdelik hedef koyma · İzleme · Gelecek dönem programların tasarımına cinsiyet perspektifinin entegrasyonu
Cinsiyet Eşitliği İçin Stratejik Sözleşme (2016-2019)	Öncelikler/Hedefler: · Engellerin kaldırılması · Karar alma alanına kadınların katılımı Önlemler: · Kurumsal değişimin teşvik edilmesi · TCEP uygulanması · Niceliksel hedef koyma ve rehberlik
Eşitlik Birliği: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi (2020-2025)	Öncelikler/Hedefler: · Kalıpyargılarla mücadele · Bilgi iletişim alanında cinsiyet eşitliği · Araştırma ve yenilik alanında cinsiyet eşitliğinin teşviki · Karar almada cinsiyet dengesi Önlemler: · Sayısal hedefler koyma · Dijitalde kadınlar bakanlık taahhüdünün uygulanması · Politikalara anaakımlaştırma ve kesişimsellik bakış açısı · Hedeflerin fonlarla desteklenmesi

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Avrupa Birliği araştırma ve yenilik çerçeve programlarına ilişkin Konsey Kararlarının araştırma alanında cinsiyet eşitliği ile ilişkili olarak analizinden elde edilen sonuçlar incelendiğinde çerçeve programlarında cinsiyet eşitliği ile ilişkili olarak aşağıda Tablo 4'te özetlenen içerik ve önlemlerin öne çıktığı görülmektedir.

İncelenen Komisyon Kararlarının tümünde cinsiyet boyutunun araştırmanın tüm alanlarına entegre edilerek anaakımlaştırılması ortak öncelikler arasında yer almaktadır. Stratejilerde olduğu gibi çerçeve programlarında da cinsiyet eşitliği ile ilgili göstergeler geliştirilmesi, hedefler konulması ve gelişmelerin izlenmesine vurgu yapılmıştır. Ayrıca özellikle son iki çerçeve programında (Ufuk 2020 ve Ufuk Avrupa) araştırma kurumlarında cinsiyet eşitliği planlarının uygulanması aracılığı ile eşitliğe yönelik yapısal değişimin desteklenmesi öne çıkan önlemler arasındadır. Kadınların araştırma alanında kariyer ilerlemesinin önündeki engellerin kaldırılması amacıyla iş-yaşam dengesine yönelik önlemler alınması da (örn: kariyerine ara veren kadınların işe geri dönüşlerini kolaylaştırıcı önlemler) çerçeve program Kararlarında vurgulanan önlemler arasındadır.

Tablo 4: AB Çerçeve Programlarında Araştırma Alanında Cinsiyet Eşitliği

Çerçeve Program	Araştırma Alanında Cinsiyet Eşitliği ile İlgili İçerik ve Önlemler
7. Çerçeve Programı (2007-2013)	· Cinsiyet boyutunun araştırmanın tüm alanlarına entegrasyonu · Kadınların aktif katılımının teşviki · Eşit fırsatların teşviki · İş-yaşam dengesine yönelik önlemler · Kadınların ara sonrası kariyerlerine devamını kolaylaştırıcı önlemler · Anaakımlaştırma
Ufuk 2020 (8. Çerçeve Programı) (2014-2020)	· Cinsiyet boyutunun araştırma ve inovasyon programlama ve içeriğine dahil edilmesi · Cinsiyet eşitliği ile ilgili göstergeler geliştirilmesi, analizi ve eksikliklerin tespiti · Cinsiyetle ilişkili hedefler koyma · Eşit fırsatlar sağlama · İş-yaşam dengesine yönelik önlemler · Aile durumunun dikkate alınarak kariyer ilerlemesinin desteklenmesi · Eşitliğe yönelik yapısal değişimin desteklenmesi · Programın uygulanmasının cinsiyet eşitliği açısından izlenmesi
Ufuk Avrupa (9. Çerçeve Programı) (2021-2027)	· Araştırma alanında cinsiyet dengesizliğinin nedenlerinin araştırılması · Tüm program faaliyetlerinde cinsiyete dayalı önyargıların ve eşitsizliklerin giderilmesinin hedeflenmesi · İş-yaşam dengesini güçlendirilmesi · Araştırma ve inovasyonda cinsiyet ve ücret eşitliği ilkesinin teşviki · Araştırmanın her aşamasında, araştırma ve inovasyon içeriğine toplumsal cinsiyet boyutunun entegre edilerek cinsiyetin anaakımlaştırılması · Değerlendirme paneli ve uzman gruplarında cinsiyet dengesinin gözetilmesi · Programın izlenmesinde cinsiyet boyutunun takibi · Başvuru sahibi kuruluşlar için 'Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Planı'na (Gender Equality Plan) sahip olma zorunluluğu getirilerek cinsiyet eşitliği kurumsal değişim aracılığı ile teşviki

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırma kapsamında incelenen AB cinsiyet eşitliği stratejileri ile çerçeve programlarına ilişkin Konsey Kararları, araştırma alanında cinsiyet eşitliğinin teşviki ile ilgili öncelik ve hedefler açısından paralellikler göstermektedir. Her ikisinde de ortak olarak öne çıkan konular; eşit fırsatların teşviki, cinsiyet dengesini sağlamaya yönelik sayısal hedefler konulması ve gelişmelerin izlenip değerlendirilmesi, cinsiyet eşitliği planlarının uygulanması aracılığı ile kurumsal değişimin desteklenmesi ve cinsiyet eşitliğinin tüm politika ve program alanlarına entegrasyonu aracılığı ile anaakımlaştırılmasıdır.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Cinsiyet eşitliği kuruluşundan itibaren Avrupa Birliği'nin öncelikleri arasında yer almıştır. Başlangıçta ekonomik alanda olmak üzere sonrasında sosyal ve kültürel pek çok alanda eşitsizliklerin giderilmesi için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Cinsiyet eşitliğinin teşviki ve ayrımcılıkla mücadele edilmesi amacıyla özellikle son yirmi yılda tüm AB politika alanlarına entegre edilerek anaakımlaştırılmıştır. Bilim, araştırma ve inovasyon politikaları da cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırıldığı alanlardan biri olmuştur.

Bu çalışmada AB cinsiyet eşitliği stratejileri ve çerçeve programları kapsamında bilim, araştırma ve inovasyon alanında cinsiyet eşitliğinin ne şekilde ele alındığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında yapılan analiz sonucunda incelenen AB cinsiyet eşitliği

stratejilerinde ‘araştırma alanında cinsiyet eşitliği’ konusunda **‘liderlik ve karar almada cinsiyet dengesi, kalıpyargılarla mücadele, kadınların bilim ve araştırma alanına katılımının önündeki engellerin kaldırılması ve genel olarak araştırma ve yenilik alanında cinsiyet eşitliğinin teşviki’** hedeflerine yer verildiği görülmektedir. Bu hedeflere ulaşılması için cinsiyet eşitliği stratejilerinde Komisyon **‘sayısal hedefler koyma, veri toplama ve izleme, cinsiyet eşitliğinin tüm politika ve programlara anaakımlaştırılması ve hedefleri fonlarla destekleme’** ve benzeri önlemler alacağını belirtmiştir.

Çalışmada ayrıca, AB cinsiyet eşitliği stratejileri ile aynı dönemi kapsayan AB Çerçeve Programları da cinsiyet eşitliği açısından incelenmiş ve yukarıda belirtilen cinsiyet eşitliği stratejilerinde yer alan hedeflere paralel öncelik ve önlemlere yer verildiği bulunmuştur. İncelenen çerçeve programlarda cinsiyet eşitliği ile ilgili olarak öne çıkan başlıklar; **‘cinsiyet boyutunun araştırmanın tüm alanlarına entegrasyonu, eşit fırsatların teşviki, kadınların araştırma alanına katılımının ve kariyer ilerlemesinin önündeki engellerin kaldırılması’**dir. Çerçeve programlarda da bu konuda gelişmelerin takip edilmesi için **‘sayısal hedefler koyma ve veri toplama ve izlemeye’** vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca son iki dönemi kapsayan Cinsiyet Eşitliği Stratejilerinde ve Çerçeve Programlarında araştırma kuruluşlarında cinsiyet eşitliği alanında yapısal değişimin gerçekleştirilmesi için toplumsal cinsiyet eşitliği planlarının uygulamaya konulmasına vurgu yapılmıştır.

Ancak, araştırma ve yenilik alanında cinsiyet eşitliğine ilişkin Avrupa düzeyinde karşılaştırılabilir istatistikler sunan ve sonuncusu 11 Şubat 2025 tarihinde yayınlanan She Figures 2024 raporundaki veriler, araştırma ve yenilik alanında cinsiyet eşitliği konusundaki gelişmelerin hala yeterli düzeyde olmadığını ortaya koymaktadır.

Raporun giriş bölümünde Avrupa Birliği’nin cinsiyet eşitliğini araştırma ve yenilik de dahil olmak üzere tüm sektörlerde sürdürme kararlılığının vurgulanmış ve bu kararlılığın AB’nin 2020-2025 Cinsiyet Eşitliği Stratejisi, Avrupa Araştırma Alanı (ERA) ve AB Ufuk Avrupa Programında da yansıtıldığı vurgulanmıştır (European Commission, 2025:10). Ancak rapor, bilim, araştırma ve yenilik alanında cinsiyet eşitliği konusunda birçok alanda yeterli ilerlemenin henüz sağlanmadığını ortaya koymaktadır.

Rapora göre kadınların STEM (Fen Bilimleri, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik) alanlarında lisans düzeyinde eğitimi tamamlama oranları erkeklere kıyasla daha fazla iken, Doktora seviyesinde STEM alanında kadınların oranı %8 düzeyindedir. Raporda, AB 2020-2025 Cinsiyet Eşitliği Stratejisinde öncelikler arasında yer almasına rağmen kadınların dijital ekonomi alanına katılımı konusunda yetersiz kaldığı ve bu alanda eşit fırsatlar için daha fazla eyleme ihtiyaç olduğu belirtilmiştir (s.22).

Rapora göre toplam iş gücü içindeki bilim insanları ve mühendislerin %5’ini erkekler oluştururken kadınların oranı %3,4’tür. AB ortalamasına bakıldığında yükseköğretim sektöründe kadın araştırmacıların oranı %44, kamu araştırma kuruluşlarında %45 iken iş ekonomisi sektöründe kadın araştırmacı oranı %22 seviyesindedir. Raporda yer alan **kariyer ilerlemesi ve karar verme süreçlerine katılıma ilişkin verilere bakıldığında AB düzeyinde kadınların akademik kariyer basamaklarında ilerledikçe üst düzey pozisyonlardaki payının azaldığı görülmektedir.** Tüm bilim alanlarında A sınıfındaki (tam profesörlük) kadınların oranı %30 iken, fen bilimleri ve mühendislikte A sınıfındaki kadınların oranı %20’dir. Kadınların yükseköğretim kurumlarında liderlik alanında da yetersiz temsil edildiği görülmektedir. AB düzeyinde yükseköğretim kurumu yöneticileri arasında kadınların oranı %26’dır (European Commission, Research and Innovation, t.y.).

She Figures raporu kapsamında yapılan araştırmada cinsiyetin araştırma ve yenilik içeriğine entegrasyonu konusunda da yeterli ilerleme sağlanmadığı ortaya konulmuştur. Elde edilen veriler AB düzeyinde yayınların sadece %2’sinin cinsiyet boyutunu içerdiğini göstermiştir. (European Commission, 2025:13).

Sonuç olarak; Avrupa Birliği’nin ‘araştırma alanında cinsiyet eşitliği’ konusunda 2025 yılı sonrasını kapsayan gelecek dönemdeki cinsiyet eşitliği stratejisinde ve Ufuk Avrupa Programının ardından gelecek çerçeve programında da benzer önceliklere yer verileceği

söylenebilir. Özellikle karar alma ve liderlikte cinsiyet eşitliği, kadınların kariyer ilerlemesinin önündeki engellerin kaldırılması, cinsiyet boyutunun araştırmanın tüm alanlarına entegrasyonu, kadınların STEM alanlarına katılımının artırılması gibi önceliklerin gündemde kalmaya devam edeceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Council of the European Communities. (1984). *Council recommendation of 13 December 1984 on the promotion of positive action for women* (84/635/EEC). *Official Journal of the European Communities*, L 331, 34–35. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31984H0635:EN:HTML> (Erişim Tarihi: 1 Mart 2025)

Council of the European Union. (1999). *Council Resolution of 20 May 1999 on women and science* (OJ C 201, 16.7.1999, pp. 1–2).

Council of the European Union. (2013). *Council Decision 2013/743/EU of 3 December 2013 establishing the specific programme implementing Horizon 2020 – the Framework Programme for Research and Innovation (2014–2020)*. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2013/743/oj/eng> (Erişim Tarihi: 16 şubat 2025)

EUR-Lex. (t.y.). *Specific programme “People”*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:i23028&frontOfficeSuffix=%2F> (Erişim Tarihi: 16 şubat 2025)

EUR-Lex. (t.y.). *Specific programme “Capacities”* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:i23029&frontOfficeSuffix=%2F> (Erişim Tarihi: 16 şubat 2025)

EUR-Lex. (t.y.). *Specific programme “Cooperation”* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:i23026&frontOfficeSuffix=%2F> (Erişim Tarihi: 16 şubat 2025)

European Commission, CORDIS (t.y.) *Women scientists use science to press for gender equality*. <https://cordis.europa.eu/article/id/14635-women-scientists-use-science-to-press-for-gender-equality> (Erişim Tarihi, 1 Mart 2025)

European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, & Rees, T. (2002). *National policies on women and science in Europe – The Helsinki Group on Women and Science: A report about women and science in 30 countries*. Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/773c11f2-fc7c-4681-827a-75a28635cc97/language-en> (Erişim Tarihi: 1 Mart 2025)

European Commission. (2006). *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – A roadmap for equality between women and men 2006–2010* (SEC(2006) 275).

European Commission. (2010). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Strategy for equality between women and men 2010–2015* (COM(2010) 491 final). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52010DC0491> (Erişim Tarihi: 13 şubat 2025)

European Commission. (2015). *Strategic engagement for gender equality 2016–2019*. Luxembourg: European Union. https://commission.europa.eu/document/download/89af673e-daf5-455d-b4f0-948b7fae01f0_en?filename=strategic_engagement_en.pdf (Erişim Tarihi: 13 şubat 2025)

European Commission. (2020). *A Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020–2025* (COM/2020/152 final). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0152&from=EN> (Erişim Tarihi: 15 şubat 2025)

European Commission. (2024). *Horizon Europe work programme 2023-2025: 1. General introduction* (European Commission Decision C(2024) 2371 of 17 April 2024). https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/wp-call/2023-2024/wp-1-general-introduction_horizon-2023-2024_en.pdf (Erişim Tarihi: 16 şubat 2025)

European Commission. (2025). *She Figures 2024: Gender in research and innovation: Statistics and indicators*. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/592260> (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2025)

European Commission. (t.y). *Types of EU Law* https://commission.europa.eu/law/law-making-process/types-eu-law_en (Erişim Tarihi: 28 Şubat 2025)

European Commission, Research and Innovation. (t.y.). *She Figures chapters* <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/knowledge-publications-tools-and-data/interactive-reports/she-figures-2024#chapters> (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2025)

European Institute for Gender Equality. (2022). *The EU's evolving legal and policy approaches to gender equality*. Publications Office of the European Union. https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/20224795_pdf_mh0422028enn_002.pdf (Erişim Tarihi: 2 Mart 2025)

European Parliament. (2016). *Resolution of 3 February 2016 on the new strategy for women's rights and gender equality in Europe post-2015 (2016/2526(RSP))*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016IP0042> (Erişim Tarihi: 23 Şubat 2025)

European Parliament & Council of the European Union. (2006). *Decision No 1982/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 concerning the Seventh Framework Programme of the European Community for research, technological development and demonstration activities (2007–13)*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006D1982> (Erişim Tarihi: 16 Şubat 2025)

European Parliament & Council of the European Union. (2021). *Regulation (EU) 2021/695 of the European Parliament and of the Council of 28 April 2021 establishing Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, laying down its rules for participation and dissemination, and repealing Regulations (EU) No 1290/2013 and (EU) No 1291/2013*.

European Parliament. (n.d.). *Equality between men and women*. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/59/equality-between-men-and-women#:~:text=and%2083%20TFEU.,Objectives,of%20the%20under%2Drepresented%20sex> (Erişim Tarihi: 31 Ocak 2025)

Republic of Slovenia (2021). *The Ljubljana Declaration on Gender Equality in Research and Innovation*. <https://www.gov.si/en/news/2021-11-25-the-ljubljana-declaration-on-gender-equality-in-research-and-innovation/> (Erişim Tarihi: 2 Mart 2025)